

Foto: A. Peitriņš

Pļavu tilbīte – 2018. gada putns

AINĀRS AUNIŅŠ,
ainars.aunins@lu.lv

Kad es augu, zālāji bija putniem, īpaši “garkājainiem un garknābjainiem” putniem, bagātāki. Un arī zaļāki, jo tolaik tos regulāri apsaimniekoja – pļāva un ganīja, tādēļ tie nebija “kūlas brūngani” līdz maija beigām un ilgāk. Turklāt tos apsaimniekoja ne tāpēc, lai par to “Eiropas naudu” dabūtu, bet tādēļ, ka zāle bija nepieciešama lopiem. Bērnībā, braukājot pa Latvijas laukiem, ganības ar lielākiem vai mazākiem brūnu govju ganāmpulkiem tajās bija ikdienišķs skats. Tātad ganību bija samērā daudz. Tiesa, ne visās no tām bija sastopami bridējputni, bet daudzās bija. Visbiežāk ķīvīte, nereti arī pļavu tilbīte un mērkaziņa, retāk – citi bridēji.

Meadow birds – tā angļu valodā apzīmē zālājos dzīvojošo bridējputnu sugu kompleksu. Tātad “pļavu putni” vai, korektāk, – pļavu bridējputni. Melodiskākā balss šajā sabiedrībā pieder pļavu tilbītei – parasti tas ir divdaļīgs vai trīsdaļīgs svilpiens, melodiskāks nekā citām tilbītēm, tāpēc viens no šīs sugas “tautas nosau-

kumiem” ir pļavu svilpis. Ar citiem svilpjiem tai, protams, nav nekādas radniecības. Diemžēl ligzdojošu pļavu tilbišu Latvijā vairs atlicis maz, tāpat kā mitru ganību. Suga, kas vēl 20. gs. 60. gadu beigās atzīmēta kā bieži sastopama (Baumanis, Blūms 1969), šobrīd ir reta, un tās skaits arvien turpina samazināties (Ķerus

2011). Turpinot tradīciju pievērst sabiedrības uzmanību sugām, kuras ir apdraudētas un kurām vajadzīga palīdzība, pļavu tilbīte izraudzīta par 2018. gada putnu.

Kā jau sugas nosaukums rāda, pļavu tilbīte saistīta ar apsaimniekotiem zālājiem – pļāvām un

ganībām. Tomēr ne katrs zālājs ir tai piemērots. Piemērotam zālājam jāatbilst vairākiem nosacījumiem, kas izriet no sugas ligzdošanas un barošanās ekoloģijas. Tā kā pļavu tilbīte pārtiek no dažādiem ūdens un augsnes bezmugurkaulniekiem, zālājā vai tā tiešā tuvumā jābūt slapjām vietām, kur bradāt un meklēt barību. Tās var būt gan lēzenas ūdenskrātuvju malas, gan slapjas, purvainas ieplakas pašā zālājā. Jo garāka zālāja ūdensmala vai vairāk seklūdens lāmu, jo piemērotāks tas ir pļavu tilbišu ligzdošanai (Durant *et al.* 2008; Leito *et al.* 2014; Smart *et al.* 2006). Uz tām pēc mazuļu izšķīlšanās tilbītes vedīs arī savu perējumu. Šīs vietas nedrīkst būt ar augstu veģetāciju, jo garā zālē tilbītes nevar laikus pamanīt apdraudējumus un tāpēc no tādām izvairās. Pļautā zālājā šos nosacījumus uzturēt ir grūti, tāpēc vispiemērotākās ir ganības. Lopi, nākdami dzert, uztur zemu augāju ūdensmalā, izmīda slapjākās vietas, veidojot dubļu laukumus un lieliskus barošanās apstākļus. Turklāt zāli tie noēd nevienmērīgi, veidojot dažāda augstuma zāles laukumu un ciņu mozaiku. Šādā zālājā atradīsies vietas, kuras zāles augstuma un blīvuma ziņā pļavu tilbītes atzīs par piemērotiem ligzdas ierīkošanai.

Pļautiem zālājiem parasti ir vienmērīgs zāles augstums, jo tā visa tiek nopļauta vienā laikā un arī ataug visā pļavā līdzīgi. Aprīļa beigās un maija sākumā, kad tilbītes uzsāk ligzdošanu, veģetācija visdrīzāk nebūs īsti piemērota – būs daudz blīvas pērnās zāles, jo, pļaujot zāli tajā laikā, kad tā vēl derīga lopbarībai, līdz rudenim tā pagūst raženi ataugt. To var novērst, zālāju vēlreiz nopļaujot pavēlāk rudenī, tomēr arī tad nav garantijas, ka pļavu tilbītes atzinīgi novērtēs zālāja struktūru pavasarī.

Tilbītes ligzda atrodas uz zemes, noslēpta apmēram sprīdi augstā vai nedaudz augstākā zālē. Visbiežāk tā ir neliela, ar sausiem zāles stiebiem izklāta bedrīte. Tā no augšas parasti

nav pamanāma, jo ligzdas malas augoša zāle, kritot tai pāri, to nosedz. Tāpat kā lielākā daļa citu bridējputnu, arī pļavu tilbīte dēj četras bumbierveidīgas olas. Olu skaitam un formai ir nozīme – ar tievajiem galiem kopā ligzdas dziļumā, bet resnajiem uz augšu tās piepilda ligzdas bedrīti un samazina siltuma zudumus.

Ligzdas drošība ir kritiski svarīga, īpaši uz zemes ligzdojošajiem putniem, jo to apdraud ne tikai olēdāji putni, visbiežāk dažādi vārnu dzimtas putni, bet arī zīditāji – lapsas, jēnotsuņi un citi. Tāpēc pļavu tilbītes aktīvi aizsargā savu ligzdošanas iecirkni. Jebkuru nelūgtu viesi tās mēģina padzīt. Padzišana ir efektīvāka, ja tajā piedalās ne tikai viens vai abi pāra putni, bet lielāks skaits – arī kaimiņi. Un nav svarīgi, vai ligzdas sargi ir sugas brāļi, vai tie ir no citas sugas. Jo vairāk, jo labāk. Tādēļ bridējputni nereti veido ligzdošanas puskolonijas. No “klasiskajām” kolonijām, kādas ir kajijām, ziriņiem un citām “koloniju sugām”, puskolonijas atšķiras ar to, ka ligzdas neatrodas cita citai tik tuvu un tajās ligzdojošajiem putnu pāriem ir savas ligzdošanas teritorijas, ko tie aizsargā no konkurentiem – kaimiņiem, tāpēc tās izvietotas plašākā teritorijā. Tomēr, tāpat kā īstajās kolonijās, pietuvojoties kādam nevēlamam apmeklētājam puskolonijas teritorijai, tiek “iedarbināts NATO 5. pants” un visi tajā ligzdojošie bridējputni ceļas tās aizsardzībai. To mēdz izmantot citas sugas, piemēram, dziedātājputni un pīles, kas labprāt ligzdo bridējputnu puskolonijās vai to tuvumā, jo ligzdošanas sekmes tajās ir augstākas.

Vārnu dzimtas putni apkārtnes pārlūkošanai labprāt izvēlas augstākus posteņus – kokus, ēkas vai stabus. Ja tādi atrodas bridējputnu ligzdošanas puskolonijas tuvumā, no tiem iespējams nolūkot ligzdu atrašanās vietas. Tāpēc pļavu tilbīte, tāpat kā citi bridējputni, izvairās ligzdot netālu no dažādiem vertikāliem elementiem (Ottvall *et al.* 2005; van der Vliet *et al.* 2008; Wallander *et al.* 2006). Jo

augstāks novērošanas postenis, jo vairāk tas apdraud uz zemes ligzdojošos putnus (Andersson *et al.* 2009) un lielāks ir nepieciešamais drošības attālums no tāda. Īpaši nevēlamas ir meža malas vai koku rindas, jo ligzdas postītājs tur var ierasties, neviena nemanīts. Tas nozīmē, ka pļavu tilbītei nav piemērotas nelielas, meža vai apbūves ieskautas pļaviņas un zālāja platībai ir tieša saistība ar tā piemērotību pļavu tilbītēm (Rannap *et al.* 2017). Mūsdienās pļavu tilbīti visvairāk apdraud piemērotu dzīvesvietu izzušana. Ganību, kurās ganās lopī, atlicis ļoti maz. Kopš neatkarības atjaunošanas un zemes reformas daudzas kādreizējās ganības ir pamestas, jo nav vairs vajadzīgas, un aizaug vai ir pārvērstas aramzemē. Lai arī lopu skaits pēdējos gados atkal pieaug, ganību platības nepalielinās, jo modernā lopkopība neparedz lopu laišanu ganībās. Un neder jebkuras ganības. Tajās jābūt arī slapjām ieplakām! Atlikušās tilbītēm piemērotās vietas vēl apdraud ligzdu postītāju skaita pieaugums.

Pļavu tilbīte ir gājputns un ziemo mitrājos un ūdeņu piekrastē Dienvidrietos un tālāk uz dienvidiem. Pagaidām nav liecību par nozīmīgiem apdraudējumiem sugas ziemošanas vietās, tāpēc visa atbildība par tilbišu populācijas samazināšanos jāuzņemas mums pašiem.

Atgriežoties pie manām atmiņām par “zaļāku zāli jaunībā”, jāteic, ka tolaik, studiju gados, no docenta Māra Šternberga es dzirdēju līdzīgu atmiņu stāstu par viņa jaunību. Tad zāle bijusi vēl zaļāka. Un zālājus apdzīvojošo bridējputnu daudzums un daudzveidība slapjajā pļavā pie viņa kādreizējās dzīvesvietas man likās pārspīlēti. Tikai nesen, kad kāda projekta vajadzībām ieguvu ģeodatubāzi ar meliorācijas sistēmām Latvijā, sapratu, cik maz vairs ir atlicis nemeliorētu lauksaimniecības zemju. Un tad man “saslēdzās”, ka šie “neticamie” stāsti par 20. gs. 50. gadiem taču bija par laikiem pirms masveida meliorācijas. Tolaik zālāju bija daudz, tie gandrīz visi

vēl bija “bioloģiski vērtīgie”, turklāt divas trešdaļas no tiem – pārmitri (Сабардина 1957). Diemžēl vairs nav iespējams aplēst to, kādā blīvumā zālajos pļavu tilbītes bijušas sastopamas. Skaitliski dati pieejami tikai par atsevišķām “supervietām”, tādām kā Kaņiera ezer mala pirms ūdens līmeņa pacelšanas, kur ligzdoja 150–300 pāru (Viksnis 1967) vai Engures ezera salas ar 35 pāriem (Казубиернис 1983). Ligzdojošo putnu atlanti un uzskaites jau tolaik nenotika. Priekšstati par sugu sastopamību bija stipri atkarīgi no vietām, kuras tā laika ornitologi regulāri apmeklēja, un lauksaimniecības zemes nebija tās iecienītākās. Tāpēc valdīja uzskats, ka pļavu tilbītes izplatība saistīta g. k. ar piejūras joslu (Transehe, Sināts 1936), kamēr iekšzemē tā bijusi reta un regulāri konstatēta g. k. pētnieku regulāri apmeklētajās vietās ap lielākajiem ezeriem (Казубиернис 1983). Pirmais Latvijas ligzdojošo putnu atlants šādu izplatību gan nepastiprina (Priednieks *et al.* 1989). Kā tolaik bija vai nebija, visdrīzāk vairs neuzzināsim, tomēr skaidrs, ka nemeliorētās, pārmitrās zemēs dzīves apstākļi bridējputniem ir daudz piemērotāki. Tāpēc pirms meliorācijas Latvija varēja uzturēt daudz lielākas šo putnu, arī pļavu tilbītes, populācijas. Augstajos purvos, kur mūsdienās sastopama nozīmīga daļa pļavu tilbītes populācijas, tā sākusi ligzdot tikai 20. gs. otrajā pusē (Казубиернис 1983).

Starp citu, ligzdojošo putnu uzskaites mūsdienās vairs nespēj dot nozīmīgu informāciju par pļavu tilbītes ligzdojošo pāru skaita pārmaiņām. Tā ir kļuvusi pārāk reta, un nav iespējams iegūt tam nepieciešamo datu apjomu. Bet šobrīd tas pat nav vairs tik svarīgi. Ir skaidrs, ka nepieciešami īpaši pasākumi tilbīšu ligzdošanas vietu saglabāšanai. Bet, lai tos īstenotu, šīs vietas ir jāzina. Tādēļ labākais, ko varam darīt, ir apsekot potenciālās vietas, kur sugu vēl varētu būt iespējams sastapt (Avotiņš, Ķerus 2018), lai vietās, kur suga tiešām vēl ligzdo, veicinātu atbilstošu apsaimniekošanu.

Foto: I. Deņisovs

Pļavu tilbīte *Tringa totanus* lidojumā.

Foto: S. Bērziņa / selgasfoto.lv

Pļavu tilbītes *Tringa totanus* jaunais putns.

Foto/video: E. Dzenis / facebook.com/melnaisleibis

VIDEO: noskenē ar *Overly* un apskati, kā uzvedās pļavu tilbīte rīta agrumā.

GADA PUTNA ZĪMĒJUMU KONKURSS

Arī šogad (tāpat kā 2017. gadā) konkursa darbi tiks vērtēti divās kategorijās – bērnu (līdz 18 g. v.) un pieaugušo (no 18 g. v.). Konkurss var piedalīties ikviens interesents, zīmējumu iesūtot vai iesniedzot **līdz 2018. gada 31. maijam**. Galvenā balva, ko saņems vismaz trīs labāko zīmējumu autori, būs īpaša putnu vērošanas ekskursija. Konkurssam var iesniegt jebkādā tehnikā veiktus zīmējumus – ne lielākus par A2 formātu –, kuros attēlots 2018. gada putns – pļavu tilbite. Katrs dalībnieks var iesniegt tikai vienu zīmējumu.

Darbus izvērtēs LOB veidota žūrija.

Darbus var iesniegt, nosūtot pa pastu: Gada putna zīmējumu konkursam, Latvijas Ornitoloģijas biedrība, Skolas iela 3, Rīga, LV-1010, vai nogādājot LOB birojā Skolas ielā 3, Rīgā, 4. stāvā, darba dienās plkst. 10.00–16.00. Iesniedzot zīmējumu, jānorāda autora vārds, uzvārds, vecums un kontaktinformācija: e-pasta adrese, telefona numurs un pasta adrese (skaidri salasāmā rokrakstā).

Zīmējumi pēc autoru vēlēšanās tiks izsniegti atpakaļ, kad konkurss būs noslēdzies, bet zīmējumu ieskenētās versijas var tikt izmantotas LOB publicitātes vajadzībām, atsaucoties uz autoru un konkursu.

Konkurss notiek LOB skolu programmas "Putni un mēs" ietvaros sadarbībā ar SIA "CEMEX".

FOTOKONKURSS LOB BIEDRIEM – "PĻAVU PUTNI"

2018. gadā fotokonkursā aicinām piedalīties LOB biedrus, kuri aizraujas ar putnu fotografēšanu.

Nav svarīgi, vai putnus fotografē profesionāli vai hobija līmenī. Pat ja izmanto telefonu, lai fotografētu, un ir izdevies iemūžināt lielisku kadru, droši piedalies!

Konkursa mērķis ir sniegt LOB biedriem iespēju parādīt, kā viņi redz un sastopas ar putniem, izmantojot tādu mūsdienās izplatītu brīvā laika pavadīšanas formu kā fotografēšana, kā arī piedāvāt iespēju satikties un apmainīties pieredzēm situācijā, kad biedrus apvieno kopīga interese – putni.

Fotogrāfijas jāiesniedz līdz 2018. gada 1. novembrim elektroniski kopā ar aizpildītu pieteikuma anketu:

http://ej.uz/LOB_fotokonkursam. Katrs autors iesniedz 1–5 darbus.

Jautājumus par konkursiem adresēt Elinai Kokarevičai, elina@lob.lv, tālr. 67221580

(darbadienās plkst. 10.00–16.00).

Literatūra

- Andersson M., Wallander J., Isaksson D. 2009. Predator perches: a visual search perspective. *Funct. Ecol.* 23: 373–379. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2435.2008.01512.x>
- Avotiņš jun. A., Ķerus V. 2018. Aicinām pārbaudīt iespējamās pļavu tilbītes iespējamās ligzdošanas vietas. *Putni dabā* 81 (2018/1): 8–9.
- Baumanis J., Blūms P. 1969. Latvijas putni. Liesma, Rīga.
- Durant D., Tichit M., Fritz H., Kernéis E. 2008. Field occupancy by breeding lapwings *Vanellus vanellus* and redshanks *Tringa totanus* in agricultural wet grasslands. *Agric. Ecosyst. Environ.* 128: 146–150 <https://doi.org/10.1016/j.agee.2008.05.013>
- Ķerus V. 2011. Latvijas ligzdojošo putnu stāvokļa pārmaiņas laikā no 1980. līdz 2010. gadam. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte.
- Leito A., Elts J., Mägi E., Truu J., Ivask M., Kuu A., Ööpik M., Meriste M., Ward R., Kuresoo A., Pehlak H., Sepp K., Luigujõe L. 2014. Coastal grassland wader abundance in relation to breeding habitat characteristics in Matsalu Bay, Estonia. *Ornis Fenn.* 91: 149–165.
- Ottvall R., Larsson K., Smith H.G. 2005. Nesting success in Redshank *Tringa totanus* breeding on coastal meadows and the importance of habitat features used as perches by avian predators. *Bird Study* 52: 289–296. <https://doi.org/10.1080/00063650509461402>
- Priednieks J., Strazds M., Strazds A., Petriņš A. 1989. Latvijas ligzdojošo putnu atlants 1980–1984. Zinātne, Rīga.
- Rannap R., Kaart T., Pehlak H., Kana S., Soomets E., Lanno K. 2017. Coastal meadow management for threatened waders has a strong supporting impact on meadow plants and amphibians. *J. Nat. Conserv.* 35: 77–91. <https://doi.org/10.1016/j.jnc.2016.12.004>
- Smart J., Gill J.A., Sutherland W.J., Watkinson A.R. 2006. Grassland-breeding waders: Identifying key habitat requirements for management. *J. Appl. Ecol.* 43: 454–463. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2664.2006.01166.x>
- Transehe N., Sināts R. 1936. Latvijas putni. Mežu departamenta izdevums, Rīga.
- van der Vliet R.E., Schuller E., Wassen M.J. 2008. Avian predators in a meadow landscape: Consequences of their occurrence for breeding open-area birds. *J. Avian Biol.* 39: 523–529. <https://doi.org/10.1111/j.0908-8857.2008.04310.x>
- Viksne J., 1967. Kaņiera ezerā ligzdojošie putni. *Zooloģijas Muzeja Biļetens* 1: 45–59.
- Wallander J., Isaksson D., Lenberg T. 2006. Wader nest distribution and predation in relation to man-made structures on coastal pastures. *Biol. Conserv.* 132: 343–350. <https://doi.org/10.1016/J.BIOCON.2006.04.026>
- Казубиернис Ю. 1983. Травник. В кн.: Вискне, Я. (Ed.), Птицы Латвии: Территориальное размещение и численность. 89 стр.
- Сабардина Г.С. 1957. Луговая растительность Латвийской ССР. Изд-во Акад. наук Латв. ССР.

Summary

Common Redshank – Bird of the Year 2018 /Ainārs Auniņš/

The Common Redshank was still a common species in suitable grasslands during the 1960-ies, however, its population has severely declined since then. The main reason of its decline was the decrease of suitable grassland areas due to grassland abandonment and conversion to arable land, as well as changes in cattle breeding practices. To raise the awareness of society, the Common Redshank has been chosen as the Bird of the Year 2018 in Latvia.

2018. gada putns – **pļavu tilbīte** – ir viena no vairākām putnu sugām, kura apdzīvo **mitrus zālājus**. Kopā ar pļavu tilbīti mitras vietas labprāt apdzīvo arī citi pļavu bridējputni – ķivīte, mērkaziņa, gugatnis un melnā puskuitala, kā arī dziedātājputni – pļavu čipste, dzeltenā cielava un lukstu čakstīte.

Mērkaziņa
Gallinago gallinago

Pļavu tilbītei *Tringa totanus* lidojumā ir raksturīgs spārnu zīmējums un "cigārs" uz muguras.

Lukstu čakstīte *Saxicola rubetra*

Pļavu čipste *Anthus pratensis*

Dzeltenā cielava *Motacilla flava*

Ķivīte *Vanellus vanellus*

Melnā puskuitala
Limosa limosa

Gugatnis *Calidris pugnax*

Zīm. autors: M. Langmans (M. Langman) / rspb-images.com

ZIŅO PAR PUTNIEM PORTĀLĀ DABASDATI.LV!